

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
на тему:

Тенденції та перспективи розвитку туризму
Чернігівської області

Виконавець: здобувач вищої освіти групи 413 Шавро Оксана Сергіївна

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму та
країнознавства Сайчук Віктор Степанович

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
« ____ » _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ Шавро Оксани Сергіївни (прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «Тенденції та перспективи розвитку туризму Чернігівської області», затверджена наказом ректора № 2426 /ст від «04» грудня 2020 р.

2. Термін виконання роботи: з «08» лютого 2021 р. по «26» квітня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу матеріалів періодичних видань, нормативно-правових актів, статистичних даних Головного управління статистики України та інформаційних ресурсів мережі Інтернет,

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:
Таблиця 1.1. Органи влади, які здійснюють регулювання туристичної сфери,
Рис.2.1. Віддаленість районів від регіонального центру, Рис. 2.2. Розподіл різних категорій природно-заповідних об'єктів по адміністративним районам Чернігівської області, Рис.2.3. Елементи природнозаповідних об'єктів, ключових територій та біотопів Чернігівської області, Таблиця 2.1. Санаторії Чернігівщини, Рис. 2.4. Туристичні потоки Чернігівської області, тис. осіб,

Рис. 2.5. Кількість садиб сільського туризму, Рис. 3.1. Цілі відвідування Чернігівщини, Рис. 3.2. Динаміка кількості екскурсантів у період з 2015 по 2019 рр., Рис.3.3. Динаміка надходження тур.збору за період з 2015 по 2019 рр.
 б. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	11.02.- 18.02. 2021	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	18.02.- 21.02. 2021	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних засад розвитку туризму в Україні. Написати перший розділ.	21.02- 01.03. 2021	Виконано
4.	Провести дослідження сучасного стану розвитку туризму в Чернігівській області . Написати другий розділ роботи.	02.03- 22.03. 2021	Виконано
5.	Виявити основні проблеми та перспективи розвитку туризму в Чернігівській області. Написати третій розділ роботи та висновки.	23.03 – 12.04. 2021	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки.	12.04- 26.04. 2021	Виконано
7.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	17.05. 2021	Виконано
8.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	24-28.05 2021	Виконано
9.	Захист дипломної роботи.	14-18.06. 2021 р.	

7. Дата видачі завдання: «08» лютого 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Сайчук В.С.
 (підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Шавро О.С.
 (підпис випускника) ПІБ

РЕФЕРАТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Законодавча база та державна політика у сфері туризму України.....	9
1.2. Стратегія розвитку галузі туризму та стан туризму в Україні.....	15
1.3. Методичні засади дослідження туризму на регіональному рівні.....	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	30
2.1. Суспільно-географічна характеристика регіону.....	30
2.2. Туристично-рекреаційний потенціал Чернігівської області.....	32
2.3. Аналіз розвитку туризму Чернігівської області.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	46
3.1. Проблеми рекреаційно-туристичної діяльності в Чернігівській області.....	46
3.2. Перспективи розвитку туризму в регіоні.....	48
3.3. Сучасні тенденції та пропозиції щодо покращення туристичної сфери Чернігівської області.....	51
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ	

Актуальність дослідження. Туризм є однією з провідних та високоприбуткових сфер, яка стимулює розвиток інших галузей, функції яких направлені на задоволення попиту різних видів відпочинку і розваг, а також мистецтва, спорту, культури.

Україна є привабливою для мільйонів туристів з усього світу за своїми природними, історичними та культурними об'єктами. Задля цього планується становлення України на туристичній мапі світу, а також створення потужних брендів та запуск програм, як зовнішніх, так і внутрішніх з їхньою промоцією.

Чернігівська область знаходиться на півночі України і є однією з найбільших за територією. Тут зосереджені сприятливі природно-кліматичні умови, потужні запаси лікувальних мінеральних вод, соснові ліси, мальовничі ландшафти, біотичні ресурси, великий природно-заповідний фонд та історико-культурний потенціал – це все дає змогу розвивати різноманітні види туризму.

Проблематикою туристичних ресурсів займається чимало науковців, зокрема О. Любінцева, Є. Панкова та ін. Проблеми розвитку туристичної сфери в Чернігівській області розглянуто у працях дослідників О. Бейдика, Н. Фоменка та ін.

Об'єкт дослідження – туристична сфера Чернігівської області.

Предмет дослідження – аналіз туристичної діяльності Чернігівської області.

Мета дослідження – дослідження перспектив, проблем та сучасного стану туристичної сфери Чернігівщини.

Задля досягнення мети потрібно проаналізувати такі **завдання**:

- Проаналізувати законодавчу базу та державну політику у сфері туризму в Україні;
- Дослідити стратегію розвитку галузі туризму;
- Визначити суспільно-географічну характеристику регіону;
- Здійснити аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Чернігівської області;

- Дізнатись основні проблеми рекреаційно-туристичної діяльності в Чернігівській області;
- Визначити перспективи розвитку туризму на Чернігівщині;
- Окреслити основні тенденції та пропозиції щодо покращення туристичної сфери Чернігівської області.

Методами дослідження є описовий, географічний, наукової абстракції, графічного представлення.

Апробація отриманих результатів. Шавро О.С. Тенденції та перспективи розвитку туризму Чернігівської області / Політ. Сучасні проблеми науки : тези доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених . – Національний авіаційний університет. - Київ, 2021, - С. 264-266

Публікації. «Тенденції та перспективи розвитку туризму Чернігівської області».

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох основних розділів та дев'яти підрозділів, висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.1. Законодавча база та державна політика у сфері туризму України

На сьогодні в Україні активно приймаються нові закони, вносяться поправки до чинного законодавства з врахуванням сучасних потреб суспільства, ринкових взаємовідносин, а також міжнародного законодавства. Правова основа туристичної галузі ґрунтується на Конституції України. Відповідно до ст. 45 Конституції України, "кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки".

Ст. 42 Конституції України зумовлює право на "підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монополюючим становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт".

Згідно ст. 33 Конституції України, "кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну". Ці статті зумовлюють правову основу для можливості виробництва та реалізації туристичних послуг шляхом здійснення підприємництва.

Конституцією також передбачено ще одне важливий постлат, що має вплив на туристичну діяльність. Зокрема, ст. 9 Конституції України, говорить, що "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України". А отже успішний розвиток туризму не може відбуватись без розширення та зміцнення міжнародних зв'язків у туристичній сфері. Насамперед це стосується іноземного законодавства у галузі туризму, яке на сьогодні все більше підтримується національним законодавством.

Так, у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права наголошено про право свободи пересування, свободи вибору професії, право на відпочинок тощо. Міжнародною спільнотою було прийнято багато нормативних документів, що покликані регулювати різноманітні напрями туризму. Їх впровадження надало поштовх до розвитку вітчизняної туристичної галузі, показало необхідність гармонізації українського законодавства у сфері туризму з міжнародним. Після здобуття незалежності, в українській туристичній галузі стала нагальна потреба прийняти державний акт, що регулював би діяльність тисяч туристичних організацій, підприємців та спрямував їх діяльність у єдиному руслі правового поля. Національна туристична сфера грає важливу роль у соціально-економічному житті держави. Із зростанням ролі туризму в країні, посилюється і цікавість зі сторони держави в бік туристичної галузі.

Правовий фундамент туризму в Україні створено Законом України "Про туризм". Цей документ є основоположним нормативно-правовим актом, що регулює загальні правові, соціально-економічні та організаційні основи державної туристичної політики. А також регулює туристичну галузь в Україні, є основою 14 стимулювання ділової взаємодії між суб'єктами туристичної діяльності. Цей Закон став базою для розробки інших нормативно-правових актів, що регулюють роботу туристичної сфери в Україні. Загалом, державна турполітика керується Верховною Радою України.

Згідно Закону "Про туризм", її ключовими напрямками є:

- залучення жителів до ефективного дозвілля, змістовного та раціонального його проведення, а також ознайомлення з природною, культурно-історичною спадщиною;
- раціональне використання, охорона та збереження рекреаційнотуристичних ресурсів, розвиток туризму як високодохідної галузі господарства, забезпечення функціонування такої системи

туристичної діяльності, що буде забезпечувати потреби вітчизняних та іноземних туристів;

- розробка та модернізація нормативно-правової бази в туристичній індустрії, законодавством, міжнародними нормами та правилами;
- захист прав та інтересів країни в туристичній сфері;
- створення комфортного для туризму різних видів державного контролю;
- забезпечення сприятливих економічних умов, які б стимулювали розвиток туристичної сфери;
- впровадження пільг для туристичної та екскурсійної діяльності серед різних верств населення;
- залучення інвестицій в розвиток туризму;
- впровадження норм стандартизації, сертифікації та ліцензування в туристичній галузі;
- регуляція управління держвласністю в туризмі;
- забезпечення рівності на ринку туристичних послуг для суб'єктів туріндустрії, сприяння здоровій конкуренції, антимонопольний контроль;
- захист майна, прав та інтересів туристів, а також гарантія їх безпеки;
- розвиток туризму у всіх регіонах країни, створення окремих туристичних центрів, забезпечення умов пріоритетного розвитку туризму;
- наукова підтримка туристичної галузі, робота з кадрами;
- розвиток міжнародного співробітництва з урядами та організаціями, участь у міжнародних туристичних програмах.

Вищевикладені положення мають велике значення для розвитку туристичної галузі в країні. Але без активної участі держави у цих питаннях розвиток туризму буде практично неможливим. Тому Указами Президента

затверджуються напрямки розвитку туристичної сферив Україні на певні періоди з визначеними пріоритетами на кожний етап розвитку.

Державна програма з розвитку туризму на період 2018-2021 рр. передбачала здійснення таких заходів що мали на меті вдосконалення управління туристичною сферою, також пріоритетними була розробка нормативно-правових документів, вдосконалення статистики, накопичення кваліфікованих кадрових ресурсів та фінансових можливостей.

Серед інших напрямків розвитку було створення та покращення матеріально-технічної ресурсної бази, а також забезпечення умов для приваблення та впровадження інвестиційних проектів туристичної галузі.

У серпні 2013 р. Кабінет Міністрів схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 р., що була розроблена Державним агентством України з туризму та курортів на виконання Національного плану дій Президента України. За час реалізації Концепції передбачається робота з регіональної туристичної спеціалізації, а також затвердження туристичного районування, особливо це відноситься до територій, де розвиток туризму визначений як пріоритетний. Програма передбачає заходи для забезпечення умов розвитку найперспективніших видів туризму, а також створення умов раціонального природокористування, покращення санаторно-курортного обслуговування.

У Державній цільовій програмі планується створення системи поінформованості громадян про туристичний потенціал країни, а також забезпечення умов безпеки екскурсантів та туристів, покращення якості послуг засобів розміщення, а також наведено план дій з гармонізації української та європейської законодавчих баз у туристичній сфері.

За час реалізації програми передбачається проведення комплексу заходів для дерегуляції деяких аспектів діяльності галузі туризму, а також запровадження державно-приватного співробітництва у галузі туризму, та модернізація статистичної звітності відповідно до методик ВТО.

В Україні до норм туристичного законодавства, крім Конституції, Цивільного та Господарського кодексів, належать Закони України: "Про курорти"; "Про охорону навколишнього природного середовища"; "Про музеї та музейну справу"; "Про господарські товариства"; "Про державний кордон України"; "Про стандартизацію"; "Про охорону культурної спадщини"; "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті"; "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"; "Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України"; "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства"; "Про рекламу"; "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності"; "Про захист прав споживачів"; "Про страхування"; "Про зовнішньоекономічну діяльність"; "Про єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус" та ін. Специфікою законодавчої бази туризму є її комплексність. Вона включає велику кількість правових засад з різних правових галузей: конституційного, господарського, податкового, адміністративного, екологічного, трудового, митного, фінансового.

Загалом правове регулювання туризму забезпечують більш як 200 нормативних актів. Але попри активну роботу держави, її вплив на ріст основних показників туризму суттєво не помітний. В країні відсутня генеральна стратегія розвитку туризму, а також немає економічних моделей зростання туристичних потоків, які є обов'язковими для будь-якої країни, що розвиває туристичну галузь. Також необхідними є вдосконалення умов стандартизації, ліцензування та сертифікації туристичних послуг.

Органи влади, які здійснюють регулювання туристичної сфери

Органи державної влади, що здійснюють регулювання у сфері туризму	
Загальної компетенції	Спеціальної компетенції
<ol style="list-style-type: none"> 1. Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади. 2. Президент України – глава держави, гарант Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. 3. Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади. 4. Верховна Рада Автономної Республіки Крим (представницький орган Автономної Республіки Крим), Рада міністрів Автономної Республіки Крим, представництво Президента України в АР Крим. 5. Судові та правоохоронні органи (Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, прокуратура, органи внутрішніх справ та інші правоохоронні органи). 6. Місцеві державні адміністрації (виконавча влада в областях і районах, містах Києві та Севастополі), органи місцевого самоврядування (право територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України), інші органи в межах їх компетенції. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. 2. Мінекономрозвитку є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує також формування та реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів). 3. Департамент туризму та курортів як самостійний структурний підрозділ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 4. Структурні підрозділи з питань туризму в складі обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Конституція України встановлює широке коло повноважень у сфері туризму фактично для всіх органів державної влади та місцевого самоврядування. Такими органами, що здійснюють регулювання цієї сфери, є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого

самоврядування, інші органи у межах їх компетенції як органи загальної компетенції та галузевий центральний орган виконавчої влади як орган спеціальної компетенції [23].

1.2. Стратегія розвитку галузі туризму та стан туризму в Україні

Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Основними стратегічними цілями розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 року є:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;
- забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;
- системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням

можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;

- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;
- забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму і розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів;
- організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів.

Основними завданнями Стратегії є:

- здійснення комплексу заходів з підтримки розвитку туристичної індустрії, зокрема створення привабливого інвестиційного клімату у сфері туризму та курортів;
- забезпечення належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації, що сприятиме раціональному використанню туристичних ресурсів і дасть можливість оптимізувати витрати з державного і місцевих бюджетів на здійснення заходів у сфері туризму та курортів;
- об'єднання зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства для популяризації України у світі і формування іміджу України як країни, привабливої для туризму;

- гармонізація національного законодавства з європейським, дотримання цілей і принципів, проголошених стратегічними документами розвитку держави.

Стратегія визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму та курортів, який передбачає поєднання таких складових:

- галузевої (міжгалузева координація та системний розвиток складових сфери туризму та курортів), а саме:
- туристична діяльність (туроператори, турагенти; екскурсійне обслуговування);
- послуги з розміщення (колективне розміщення; індивідуальне розміщення);
- транспорт (повітряний; залізничний; автомобільний; водний: морський та річковий; міський громадський);
- туристичні інформаційні центри;
- музеї та галереї;
- театри, арени, клуби;
- конгрес-холи і конференц-центри;
- заклади громадського харчування;
- спортивні арени;
- торгові центри, магазини, сувенірні лавки;
- ІТ-компанії;
- страхові компанії;
- медіа-компанії;

територіальної (міжрегіональна кооперація, досягнення рівномірного та збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій, зон), а саме:

- північ, південь, схід, захід, центр;
- області;
- райони;

- територіальні громади;
- курорти;
- туристичні території;

секторальної (створення системи стратегічного планування розвитку видів туризму на основі їх чіткої класифікації та визначення пріоритетних на державному та регіональному рівні), а саме:

- міський туризм;
- екологічний (зелений);
- етнічний;
- сільський;
- культурно-пізнавальний;
- подієвий;
- медичний, лікувально-оздоровчий;
- гастрономічний;
- релігійний;
- гірський, спортивний, велосипедний;
- пригодницький та активний;
- науковий та освітній;
- круїзний та яхтовий;
- шопінг та розважальний туризм;
- інші пріоритетні види туризму.

Реалізація Стратегії передбачає досягнення таких показників:

- збільшення витрат туристів під час подорожей в Україні до 80 млрд. гривень у 2026 році;
- збільшення обсягу капітальних інвестицій у сферу туризму та курортів до 6,6 млрд. гривень у 2026 році;
- забезпечення діяльності інституту саморегулювальних організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації та відповідних регіональних туристичних організацій);

- функціонування Єдиної туристичної інформаційної системи, що містить інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси країни, придатні для використання в туризмі, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду;
- впровадження рекомендованої Всесвітньою туристичною організацією ООН (ЮНВТО) системи сателітного рахунка [1];
- заснування десяти туристичних представництв за кордоном;
- лібералізація візового режиму з десятима країнами світу, що є цільовими туристичними ринками для України.

Реалізація Стратегії дасть змогу:

- підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів;
- підвищити якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів;
- створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості;
- створити сучасну туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі.

Туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку національної культури і економіки, але складна політична та економічна ситуація в Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Невизначеність ситуації відлякує потенційних іноземних туристів, тому з метою покращення ситуації, в першу чергу, необхідно проводити грамотну інформаційну політику, спрямовану на створення позитивного іміджу країни. Європейська інтеграція України є найважливішою сучасною тенденцією, що має потужний вплив на процеси реформування туристичної галузі. Не менш важливим є процес глобалізації. Сучасний етап розвитку туристичної сфери позначається прагненням політичних сил відповідати образу провідників євроінтеграції, що

позначається і на діяльності органів державної влади. Проте нерідко показове позитивне ставлення до євроінтеграційних тенденцій супроводжується відсутністю реальних реформ, зокрема спостерігається збереження перешкод і ускладнень ведення бізнесу, практична відсутність позитивних змін у залученні інвестицій і бюджетному фінансуванні соціальних програм, пов'язаних із розвитком туризму . З метою прискорення темпів розвитку та зростання ефективності підприємств туристичної сфери, надання цій сфері пріоритетності, необхідно вирішити проблеми, які потребують невідкладної державної підтримки та регулювання.

Основними факторами, що стримують розвиток туристичної сфери в Україні є:

- нестабільність політичної ситуації в країні та наявність військового конфлікту на Сході;
- недоліки регіонального регулювання галузі туризму;
- недостатність рекламної інформації щодо України за кордоном;
- велике податкове навантаження, що є перешкодою для потенційних інвесторів у сферу туризму;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу туристичної сфери;
- невелика кількість готелів, які відповідають світовим стандартам.

Однією з головних перешкод ефективного розвитку туристичної галузі в Україні протягом останніх років залишається слабка туристична інфраструктура . Створення нових залізничних та авіарейсів стане стимулом для розвитку важливих туристичних локацій. Також важливою проблемою є технологічна відсталість галузі. В Україні практично не застосовуються туристичні технології, які в розвинених країнах стали повсякденними: електронні інформаційні довідники щодо готелів, транспортних маршрутів з переліком і зазначенням вартості послуг, які ними надаються. Однак останнім часом в сфері інформаційних технологій України спостерігається значне поживлення, тому слід активно використовувати цю можливість для наближення до виходу на світовий урівень обслуговування клієнтів.

Для формування стратегії розвитку туристичних регіонів необхідно сконцентруватися на розробці таких пунктів:

- збереження туристичних ресурсів;
- вдосконалення нормативно-правової бази;
- створення економічних умов для стимулювання розвитку туризму;
- надання пільг для організації туристичної роботи;
- залучення інвестицій в розвиток туристичної індустрії;
- сприяння розвитку конкуренції; забезпечення безпеки туристів;
- участь у міжнародних програмах розвитку туризму.

З метою заохочення іноземних інвесторів у доцільності вкладення капіталу в економіку України, необхідно провести ряд соціально-економічних реформ, покращити інвестиційний клімат країни. Також, за допомогою активних маркетингових дій, необхідно інформувати іноземних туристів про доступність відпочинку. Пріоритетними цільовими ринками для залучення іноземних туристів можуть стати КНР, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Кувейт, тощо.

Для того, щоб зробити туристичний бізнес в Україні більш привабливим, необхідно надавати державні податкові пільги для власників об'єктів туристичної інфраструктури. Так, у багатьох розвинених країнах Європи існують знижені ставки ПДВ саме для цього бізнесу. Інвестиційна привабливість українських об'єктів сильно зростає, якщо ставка ПДВ становитиме близько 5-10%. Така зміна податкового законодавства призведе не до збитку для бюджету, а до його наповнення за рахунок залучення коштів інвесторів. Також, з метою отримання інформації про найпопулярніші серед туристів країни, області, регіони, необхідно проводити постійний моніторинг туристичних потоків [36].

1.3. Методичні засади дослідження туризму на регіональному рівні

Наступний рівень туристичної політики – це регіональна (локальна або місцева) туристична політика. Вона здійснюється у контексті загальної національної політики і в максимально враховує місцеву специфіку туристичної пропозиції і попиту, сучасний та перспективний рівень розвитку туризму в регіонах або окремих центрах [35]. Основними її цілями є:

- створення конкурентоспроможного туристичного продукту;
- використання високо привабливих елементів місцевої природної й історико-культурної спадщини для збільшення туристичних подорожей в регіон;
- включення нових об'єктів у сферу туристичної пропозиції регіону;
- поліпшення використання матеріальної бази туризму у відповідних регіонах;
- збільшення соціально-економічного ефекту від розвитку туристично-рекреаційної діяльності в регіоні (зростання доходів, виробництва, зайнятості населення, диверсифікація регіональної економіки тощо);
- збереження навколишнього середовища.

Деякі фахівці цілком правильно пропонують здійснювати диференціацію цілей регіональної туристичної політики.

Так, львівський науковець І.В. Кравчук виділяє економічні, соціальні, екологічні і політичні цілі. До економічних цілей вона відносить такі:

- збільшення економічної ролі туристичного комплексу у господарському комплексі регіону й створення регіонального мультиплікаційного ефекту;
- забезпечення участі регіону в системі міжнародного й міжрайонного поділу праці;

- підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності виробленого туристичного продукту на основі оптимізації внутрішньогалузевих пропорцій і змін режиму функціонування туристичного комплексу;
- підвищення ефективності використання та охорони наявних туристично-рекреаційних ресурсів;
- впровадження управління економічними результатами діяльності туристичного комплексу за допомогою ринкового регулювання цін на туристичні ресурси та пропоновані послуги;
- формування сприятливих умов залучення інвестицій у сферу туризму для її подальшого розвитку.

Соціальні цілі туристичної політики включають:

- створення умов для соціальної стабільності у регіоні;
- збереження у регіоні культурно-туристичної спадщини як найважливішого туристичного ресурсу регіону;
- забезпечення умов для відновлення здоров'я й відпочинку населення на основі подальшого розвитку форм і методів санаторно-курортного лікування, реабілітації, оздоровлення.

До екологічних цілей, за версією І.В. Кравчук, слід відносити такі:

- ефективне використання, охорона й відновлення природних рекреаційно-туристичних ресурсів регіону як важливої частини його природноресурсного потенціалу;
- мінімізація антропогенного впливу туристичного комплексу на стан навколишнього природного середовища, природних ресурсів і стан здоров'я населення;
- досягнення нормативної якості навколишнього природного середовища для розвитку курортного і рекреаційно-туристичного комплексу.

І, нарешті, до політичних цілей доцільно включати такі:

- сприяння ефективнішому входженню регіону в міжнародне співтовариство та розвиток міжнародних відносин;
- участь регіону в створенні привабливого образу України на міжнародній арені.

Регіональну туристичну політику можна розглядати у двох аспектах: як інституціональну, так і неінституціональну. Суб'єктами першої виступають державні регіональні органи влади, до компетенції яких входять:

- розробка й втілення у життя регіональної туристичної політики, її демократичне обговорення та контроль відповідно до особливостей регіону, цілей його розвитку;
- залучення національних та іноземних інвестицій у розвиток регіональної індустрії туризму, створення нових робочих місць;
- категоризація й реєстрація суб'єктів туризму, туристичних послуг, гарантування їхньої високої якості шляхом ліцензування й сертифікації;
- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;
- інформаційне забезпечення, збір даних та їх аналіз для прийняття рішень;
- підготовка кадрів високої кваліфікації для роботи у сфері туризму;
- розвиток в'їзного і внутрішнього туризму в регіоні.

Другий аспект регіональної туристичної політики – це ті її напрямки, що впроваджується спілками (готелів, ресторанів, туроператорів і турагентів тощо); асоціаціями, туристичними товариствами, чия діяльність не залежить від державних інстанцій. Їх туристична політика охоплює вузьке, професіональне коло питань у сфері туристичної діяльності. Важливим питанням туристичної політики на регіональному та місцевому рівнях є покращення взаємодії і кооперації між органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємцями, інвесторами, а також іншими особами та

організаціями, активне співробітництво яких може сприяти створенню привабливого регіонального туристичного продукту. Існує певний комплекс механізмів залучення територіальних громад до розвитку туристичної галузі, зокрема дієвим механізмом співпраці органів місцевого самоврядування та підприємців у галузі туризму може стати регіональна туристична корпорація (туристичний кластер) як добровільне об'єднання юридичних осіб, створене з метою координації діяльності учасників, забезпечення захисту їхніх прав, інтересів у державних та інших органах, спільної реалізації учасниками різноманітних програм та проектів та розподілу прибутку, отриманого від їх здійснення [33].

Брак досвіду, базисних традицій та знань уповільнює розвиток туристичної галузі, тому необхідна їй державна підтримка:

- розробка методичних документів, які допоможуть місцевій владі розвивати туризм;
- проведення науково-практичних семінарів із залученням зарубіжних спеціалістів з цих питань;
- розробка комплексної програми розвитку малих історичних міст України разом з представниками Спілки малих історичних міст України.

На Чернігівщині функціонує Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації [34]. Вона виконує такі завдання:

- розробляє та вносить до облдержадміністрації пропозиції (програми) щодо розвитку культури, мистецтва, туризму, кіновідеомережі, заохочення благодійництва в культурно-мистецькій сфері;
- забезпечує на території області державну політику туризму, розвитку туристично-рекреаційної індустрії;
- розробляє проекти розвитку туристичної індустрії та програм кінообслуговування населення;

- надає організаційно-методичну допомогу закладам, підприємствам і організаціям культурно-туристичної сфери;
- контролює якість надання туристичних послуг;
- проводить фестивалі, свята, конкурси, огляди професійного мистецтва і самодіяльної народної творчості, виставки творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва; туристичні змагання тощо;
- подає пропозиції Міністерству культури і туризму про включення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток культури України;
- веде облік, забезпечує охорону об'єктів культурної спадщини та регулює питання їх використання і популяризації;
- здійснює контроль за збереженням і переміщенням культурних цінностей, включених до Державного реєстру національного культурного надбання, музейного фонду;
- організовує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників закладів, підприємств і організацій культурно-мистецької сфери та туризму;
- координує діяльність управлінь та відділів культури і туризму районних держадміністрацій і міських рад у питаннях, що належать до їх компетенції та організовує підвищення кваліфікації відповідних працівників;
- сприяє забезпеченню раціонального використання та збереження туристичних ресурсів та історико-культурного середовища;
- веде реєстр суб'єктів туристичної діяльності;
- координує діяльність місцевих органів виконавчої влади місцевого самоврядування з питань реалізації державної політики культури і туризму на території області;
- проводить комплексний аналіз і прогнозування стану культури та розвитку туризму на території області;

- бере участь у виконанні обласної програми зайнятості населення, вивчає потребу у фахівцях культурної та туристичної галузі, здійснює заходи щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємств, установ та організацій культури і мистецтв та туристичної індустрії;
- сприяє створенню умов для удосконалення інфраструктури туризму;
- розробляє пропозиції з питань, що належать до його компетенції, щодо вдосконалення фінансових та економічних нормативів, системи фінансування, обліку та звітності суб'єктів туристичної діяльності, визначає і забезпечує організацію та діяльність системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму;
- організовує та координує роботу зацікавлених підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, спрямовану на створення матеріально - технічної бази для розміщення, харчування, транспортного, торгівельного, медичного, спортивного, культурного обслуговування туристів;
- бере участь у вирішенні питань облаштування мережі міжнародних транспортних коридорів об'єктами туристичної інфраструктури на території області, залучення інвестицій для розвитку туристичної індустрії;
- організовує в межах своїх повноважень надання інформаційних і правових послуг, методичної допомоги з питань туризму суб'єктам підприємницької діяльності;
- бере участь у вирішенні питань щодо регулювання діяльності щодо регулювання діяльності пошуково-рятувальних служб у туристичній галузі, розробляє програми забезпечення захисту та безпеки туристів і сприяє їх виконанню;
- координує діяльність підприємств туристичної галузі з питань обслуговування туристів

- проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення, в тому числі через друковані та інші засоби масової інформації, з питань, що належать до його компетенції, в установленому порядку проводить рекламну та видавничу діяльність;
- вживає заходів для зміцнення міжнародних і міжрегіональних культурних зв'язків відповідно до законодавства та в межах компетенції;
- здійснює контроль за дотриманням фінансової дисципліни в державних закладах, підприємствах і організаціях культурно-мистецької сфери і туризму;
- сприяє забезпеченню соціального захисту працівників закладів, підприємств і організацій культурно-мистецької сфери і туризму;
- бере участь в організації та проведенні міжнародних, всеукраїнських, регіональних мистецьких фестивалів і конкурсів, оглядів народної творчості, інших культурно-мистецьких заходів, а також мистецьких аукціонів, виставок-продажів, ярмарків у галузі культури і туризму;
- розглядає пропозиції, звернення громадян з питань, що належать до компетенції управління [5].

Висновки до Розділу 1

Законодавче забезпечення туристичної діяльності здійснюється на основі міжнародних і національних норм права, що виявляються у формуванні національних законодавств, міжнародних угод, створенні різних туристичних організацій, асоціацій, комітетів, бюро тощо.

З точки зору міжнародного права туристична діяльність за своєю природою є взаєминами, що ускладнені іноземним елементом, внаслідок чого регулювання суто національних відносин у сфері туризму стає неприйнятним і вимагає врахування міжнародної практики. З огляду на це, політико-правове середовище країни має забезпечувати належні умови для ведення туристичного бізнесу та відповідати існуючим міжнародним нормам.

Щодо Стратегії розвитку туризму в цілому, є окремо Стратегія розвитку туризму Чернігівщини до 2022 року. Яка також спрямована на вдосконалення туристичної сфери цього міста та області.

Там наявні регіональна туристична політика, яка регулює стан туризму, кадрів, інфраструктури та ін.. Також там є Туристично-інформаційний центр і сайт міста «Туристична Чернігівщина».

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Суспільно-географічна характеристика регіону

Чернігівська область є однією з найбільших областей України, її площа складає 31,9 тис. км² (це 5,3% площі України) (див. дод. А). Вона є найпівнічнішою областю і межує: на північному заході з Гомельською областю Республіки Білорусь, на півночі з Російською Федерацією, на сході – з Сумською областю, на заході – з Київською, а на півдні – з Полтавською областями України. В Чернігівській області знаходиться крайня північна точка України – с.Грем`яч [6].

Перевагою географічного розташування області є близькість до столиці нашої держави (автомобілем – 141 км, залізницею – 209 км). Проте, якщо брати інші міжнародні центри, то область знаходиться відносно далеко (650-900 км) (див. рис. 2.1).

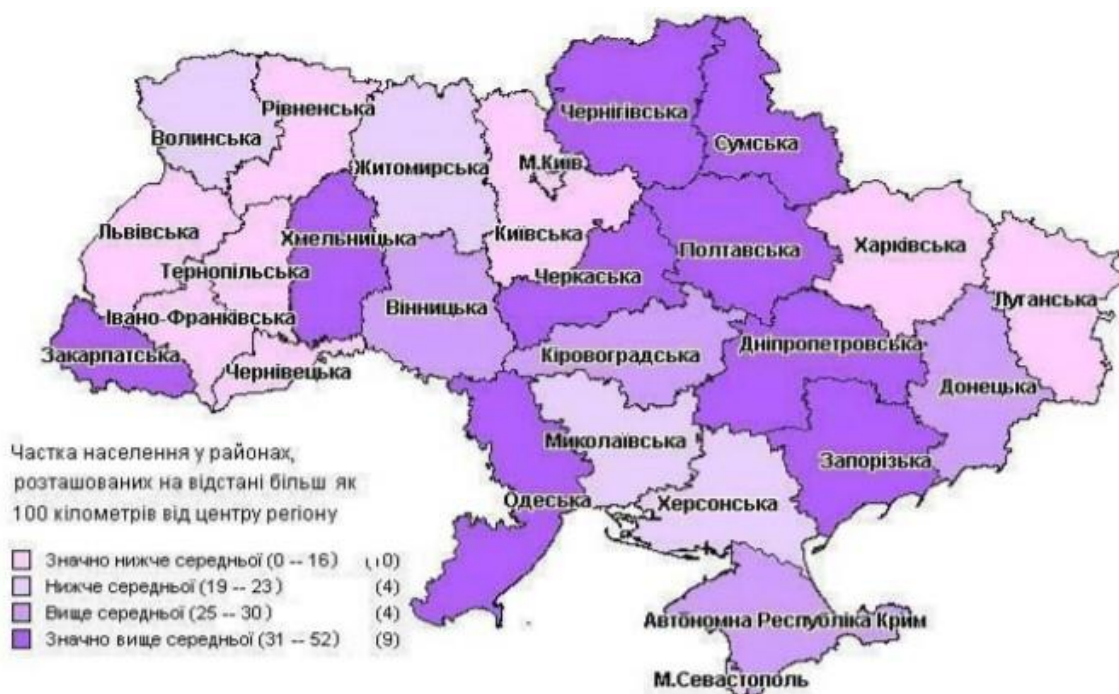

Рис.2.1. Віддаленість районів від регіонального центру

Чернігівщина відноситься до двох фізико-географічних областей зони мішаних лісів – Чернігівського та Новгород-Сіверського Полісся і двох лісостепових областей – Північної області Дніпровської терасової рівнини та Північної області Полтавської рівнини.

Територія області розташована майже цілком у межах Придніпровської низовини. Південний схід Чернігівщини – підвищена горбисто-хвиляста частина, яка розміщується в межах Полтавської рівнини.

Тут перевагу мають ерозійно-аккумулятивні форми рельєфу (річкові долини, балки, яри) у тісному поєднанні з аккумулятивними (льодовикові і водно-льодовикові вали). Заплави Дніпра, Десни та її приток мають заболочення та вкриті торфовищами.

Клімат області – помірно-континентальний. Кількість опадів у середньому за рік коливається від 550 до 660 мм, частіш за все в теплий період року. Зима на Чернігівщині – помірно-холодна, середня температура січня – -7 градусів за Цельсієм, сніг утримується 90-110 днів. Літо помірно-тепле, температура липня – +19 градусів за Цельсієм [22].

Чернігівська область адміністративно поділяється на 22 райони (Бахмацький, Бобровицький, Борзнянський, Варвинський, Городнянський, Ічнянський, Козелецький, Коропський, Корюківський, Куликівський, Менський, Ніжинський, Н.-Сіверський, Носівський, Прилуцький, Ріпкинський, Семенівський, Сосницький, Срібнянський, Талалаївський, Чернігівський, Щорський) та 3 міста (Чернігів, Ніжин, Прилуки, *Н.-Сіверський) обласного значення, діють 16 міських, 28 селищних, 525 сільських рад.

У 2014 році за постановою ВРУ місто Новгород-Сіверських було віднесено до міст обласного значення, тому наразі в області 4 міста обласного підпорядкування.

Через низьку урбанізацію та велику щільність населення периферійних районів створюються проблеми регіонального розвитку, які пов'язані з

обмеженістю трудових ресурсів на цій території та розпорошеністю установ і закладів, що надають місцеві послуги.

Чернігівщина на жаль не належить до регіонів з потужною мінерально-сировинною базою. До того ж, наявні родовища мають незначні запаси. Але, потрібно зазначити, що цій місцевості притаманна різноманітність корисних копалин, вони представлені майже всіма видами, виключенням будуть металічні.

На території Чернігівщини розвідані запаси мінеральних підземних вод по 3 родовищах, які включають 3 ділянки мінеральних підземних вод, з них розроблялись 2. Ці мінеральні води, відносяться до групи мало мінералізованих без специфічних компонентів та властивостей.

Чернігівська область має розвинену гідрографічну мережу, у порівнянні з іншими областями вона входить в п'ятірку найбільш забезпечених областей за ресурсами річкового стоку.

Всього на Чернігівщині протікає 1570 річок і їх довжина складає 8369 км. Це дві великі ріки – Дніпро та Десна, вісім середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судоть, Сейм, Снов, Остер та 1560 маленьких річок [16].

За показником лісистості (20,7%) Чернігівщина знаходиться майже на вищих позиціях серед інших областей України. Площа земель вкритих лісами складає – 739 тис. га, а також вкриті лісовою рослинністю – 659,9 тис. га. Ця лісистість розподіляється нерівномірно по території області, в північних регіонах – 37-41%, а південні – 8-11%. Основною породою лісів Чернігівської області є сосна звичайна.

2.2. Туристично-рекреаційний потенціал Чернігівської області

Чернігівська область багата на історико-культурні та природно-рекреаційні ресурси. Вона відноситься до регіонів, які мають значний туристичний потенціал.

Згідно Державного реєстру пам'яток культурної спадщини на Чернігівщині включено 2115 пам'яток, до того ж з них національного значення мають 1774 (археології – 1723, історії – 50, монументального мистецтва – 1), місцевого значення – 341 (археології – 326, історії – 14, монументального мистецтва – 1).

Також у 2014 році було подано до Міністерства культури України ще 42 пам'ятки культурної спадщини для їх включення до реєстру (див. дод. А) [4].

В області, на державному обліку, перебувають 310 пам'яток містобудування та архітектури, садово-паркового мистецтва, до того ж з них 135 – національного значення, а 175 – місцевого [8].

Найбільш привабливими і популярними для туристів на території Чернігівщини є такі об'єкти:

- Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній» – це один із головних туристичних об'єктів не тільки Чернігівщини, а й України. Він складається з 29 пам'яток архітектури та історії, які включені до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
- Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», який знаходиться в м.Батурин Бахмацького району. Він включає унікальні пам'ятки історії, архітектури, культури, археології та природи.
- Національний історико-культурний заповідник «Качанівка», що на селі Качанівка Ічнянського району – це архітектурний комплекс з парком, який є найбільшим в парко будівній практиці України водним плесом.
- Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім», який було створено 1990 року. Це був перший державний заклад, який вивчав перлину давньоруської літератури «Слово о полку Ігоревім».

- Історико-археологічний музейний комплекс «Древній Любеч». Був створений зовсім нещодавно, у 2008 році. Він включає в себе : 7 об'єктів археології, архітектури, культури та історії Київської Русі, а також доби українського національного Відродження.
- Місто Ніжин – може похизуватись своєю історичною забудовою центральної частини міста, яка майже повністю збереглась з XVII - XIX ст.
- Місто Козелець вважається видатним завдяки своїм пам'яткам архітектури, які тісно пов'язані з родиною Розумовських.
- Селище Седнів відоме за рахунок великої історії, воно згадується в 1068 році як давньоруське місто-фортеця Сновськ, також він вважався однією з самих укріплених фортець тодішньої Київської Русі.
- Мезинська стоянка стародавньої людини, відома тим, що на ній було знайдено вперше у світі унікальні зразки прадавнього мистецтва.
- Сосницький літературно-меморіальний музей О.П.Довженка, він розташований в смт Сосниця та знайомить людей з життєвим шляхом Довженка як митця [27].

Щодо природно-рекреаційного потенціалу, то він робить Чернігівщину привабливим регіоном, завдяки чому поступають інвестиції та поступово йде розвиток різних видів туризму [17].

Природно-заповідний фонд Чернігівської області нараховує близько 663 об'єкта, що займають 7,7% території області (див. дод.А). Найвідомішими природними об'єктами вважають: Ічнянський НПП та Мезинський НПП, регіональний ландшафтний парк «Міжріченський», дендрологічний парк «Тростянець», а також природний парк «Подесіння» [9].

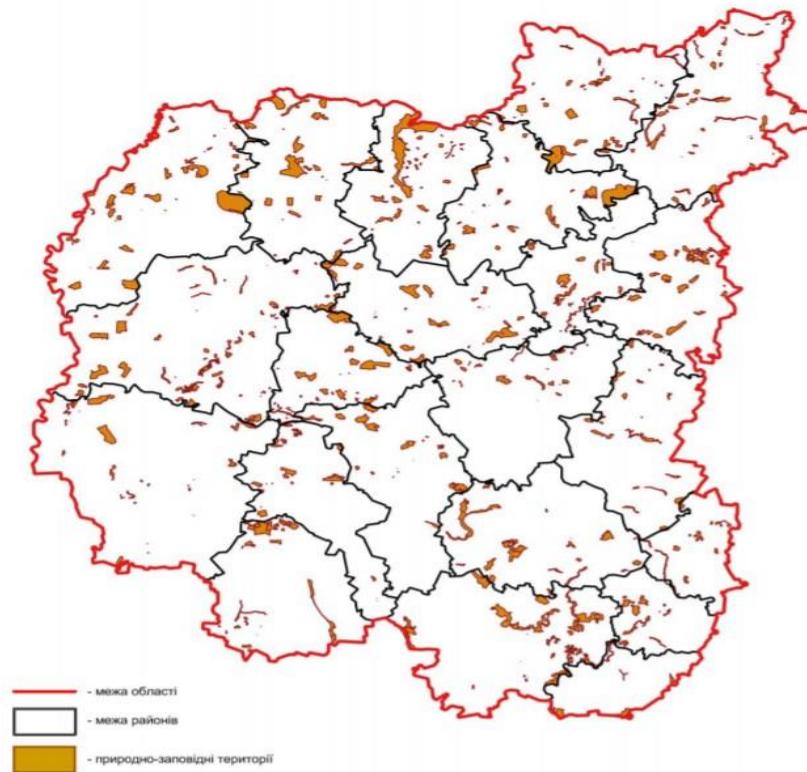

Рис. 2.2. Розподіл різних категорій природно-заповідних об'єктів по адміністративним районам Чернігівської області

В області наявні ключові території, які мають національне значення (рис. 2.3)

1. **Дніпровська територія** (53000 га) – це територія, яка прилегла до Дніпра з чисельними озерами та протоками, там зосереджені гарні ландшафти, які мають у своєму арсеналі достатньо збережених в природньому стані лісових масивів, самим цінним є лісові ценози тераси Дніпра. На цій місцевості планується створення Дніпровського природного національного парку, до його складу мають увійти ще 18 вже існуючих територій ПЗФ. Ця місцевість також має велике історичне значення, тут були осередки поселень давньої людини епохи палеоліту, неоліту, а також формування – Київської Русі.

Дніпровська територія також включає 20 об'єктів природно-заповідного фонду Ріпкинського району: ботанічний заказник «Мокрець», заповідне урочище «Волноша», ботанічна пам'ятка природи урочище «Єсинське»,

заповідне урочище «Дубча», ботанічна пам'ятка природи «Рашково-Слобідський дуб», гідрологічний заказник «Чумакові кар'єри», ботанічний заказник «Срібне озеро», зоологічна пам'ятка природи «Озеро Нерадча», ботанічний заказник «Любецький масив», зоологічна пам'ятка природи «Урочище «Чорна річка», ботанічна пам'ятка природи «Сосни при сторонські», гідрологічний заказник «Рублене», гідрологічний заказник «Северин», ботанічний заказник «Чудівський масив», гідрологічний заказник «Чорне болото», заповідне урочище «Нова зимниця», заповідне урочище «Присторонська дача», ландшафтний заказник «Замглай».

2. **Верхньо-Деснянська територія** (6800 тис. га) – ця територія є частиною Деснянського біосферного резервату, до її складу входить заплава р.Десни, лучні території, лісові ділянки з терасами. З об'єктів природно-заповідного фонду до неї входить гідрологічна пам'ятка природи «Мурав'ївська», а також є ідеї щодо створення нових територій природно-заповідного фонду.

3. **Мезинська територія** (31035,2 тис. га) – це територія, в основі якої покладено Мезинський національний природний парк, який бужде включати існуючі території природно-заповідних фондів (9 об'єктів), новостворені і збережені ділянки заплави Десни та деяких частин Деснянської вододільної рівнини. Цінність цієї території полягає в екологічному, культурному, науково-пізнавальному та історичному розуміннях, тут велика різноманітність рослинного і тваринного світу, яка йде у поєднанні з гарним ландшафтом, археологічними і історичними пам'ятками (Мезинська стоянка давньої людини).

До її складу входить 9 територій природно-заповідного фонду Коропського району: Мезинський НПП, ландшафтний заказник «Рихлівська дача», ботанічний заказник «Дубравка», ландшафтний заказник «Мезинська Швейцарія», ландшафтний заказник «Криничне», ландшафтний заказник «Свердловський», ландшафтний заказник

«Жуків Яр», ландшафтний заказник «Зміївщина», лісовий заказник «Вишенська дача» [13].

4. **Ічнянська територія** (9665,8 тис. га) – це ділянка лісової рівнини піночі Лісостепу у верхів'ї річки Удай. Лісистість території має 40 % [19]. Тут знаходяться «Ічнянський НПП» та 11 територій природно-заповідного фонду. Великою цінністю вважається значний відсоток лісистості. Ця територія може забезпечити зв'язок між Деснянською сполучною територією та територіями Слобожанщини. Також рекреаційну цінність має дендропарк «Тростянець».

З природоохоронних об'єктів входить 8 територій природно-заповідного фонду Ічнянського району : Ічнянський НПП, заповідне урочище «Софіївка, гідрологічний заказник «Князьки», ландшафтний заказник «Кути», ландшафтний заказник «Волик», лісовий заказник «Кути», лісовий заказник «Луги», лісовий заказник «Софіївка-Романівщина».

5. **Міжричинська територія** (102472,9 тис. га) – ця територія відома, як район соснових лісів. Характеризується водними та прибережно-водними рослинами, які вважаються деякою мірою раритетними. Ця ключова територія є досить збереженим природним ландшафтом з великим біологічним різноманіттям, у цьому поляє і її цінність, деякі види занесені до Червоної книги України.

З природоохоронних об'єктів входить 14 територій природно-заповідного фонду Козелецького району: РЛП «Міжрічинський», гідрологічний заказник «Гатка», ландшафтний заказник «Сорокошицький лісовий масив», гідрологічний заказник «Видра», гідрологічний заказник «Видра-2», гідрологічний заказник «Шеберівське», гідрологічний заказник «Бондарівське болото», гідрологічний заказник «Вюницьке», гідрологічна пам'ятка природи Озеро «Святе», гідрологічний заказник «Звіринець», гідрологічний заказник «Ревунівське», заповідне урочище «Псьолів острів»,

зоологічна пам'ятка природи «Сорокошицький chapel'ник», гідрологічна пам'ятка природи «Озеро Солонецьке» [14].

- б. **Сновська територія** (48000 тис. га) – це територія, в основі якої буде закладений Сновський природний заповідник, який буде включати 27 об'єктів природно-заповідного фонду, новостворені ділянки і території, збережені ділянки річки Снов і її прилеглі частини. Дана територія являє собою збережені природні комплекси Лівобережного Полісся, є дуже цінною з рекреаційної точки зору.

З природоохоронних об'єктів сходять 24 території природно-заповідного фонду Семенівського, Корюківського та Сновського районів: лісовий заказник «Розумовська дача», гідрологічний заказник «Ревна», гідрологічний заказник «Ревнище», гідрологічний заказник «Орликівський», ландшафтний заказник «Рогізний», гідрологічна пам'ятка природи «Гальський мох», гідрологічний заказник «Борки», ботанічна пам'ятка природи «Мостки», гідрологічний заказник Болото «Мох», гідрологічний заказник «Стариця», гідрологічний заказник «Борсук», заповідне урочище «Єлінський ліс», гідрологічний заказник «Ступак», гідрологічний заказник «Калюжа», гідрологічний заказник «Парня», гідрологічний заказник «Великий», гідрологічний заказник «Білаші», гідрологічний заказник «Моховий», гідрологічний заказник «Карбуновий», гідрологічний заказник «Боровський», гідрологічний заказник «Пятницький», комплексна пам'ятка природи урочище «Гуліне», гідрологічний заказник «Прибинський», гідрологічний заказник «Гуліно-Прибинська дача» [12].

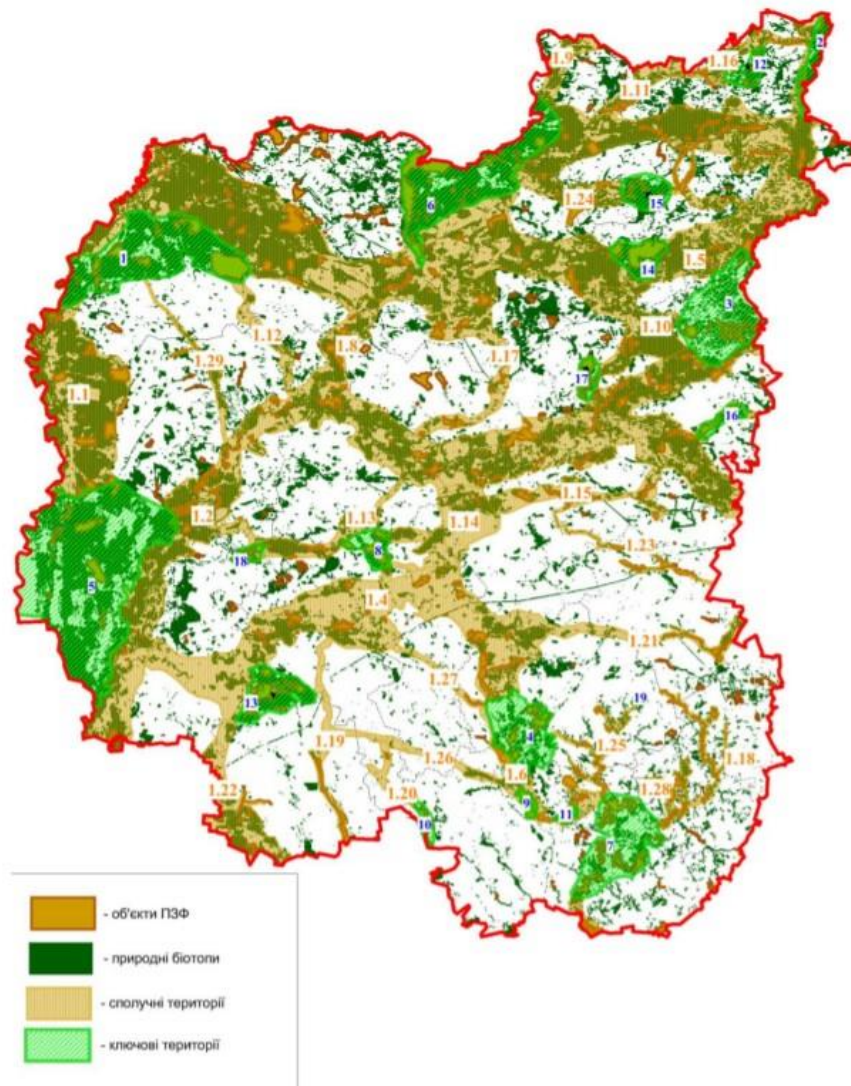

Рис.2.3. Елементи природнозаповідних об'єктів, ключових територій та біотопів Чернігівської області

На Чернігівщині зосереджено різні водні об'єкти, джерела мінеральних вод, лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура, яка є сприятливою для розвитку різних напрямків рекреаційної діяльності [24].

Водні об'єкти грають важливу роль в організації відпочинку. Чернігівська область може похизуватись мікрокліматичним комфортом, мальовничими ландшафтами берегів, а також заплавами територіями, вони гарно сприяють тому, що такі водоймища можна вважати природно-лікувальними місцевостями.

Аналізуючи інформацію в Інтернеті можна сказати, що основною метою перебування туристів на Чернігівщині є отримання екскурсійних та лікувально-оздоровчих послуг.

Санаторії області надають оздоровчі послуги як дорослим, так і дітям (див. табл. 2.1.)

Таблиця 2.1

Санаторії Чернігівщини

Назва закладу	Послуги
Санаторій «Остреч» (Менський район)	Він є найціннішим багатством, адже у нього наявні мінеральна вода і лікувальна торфогрязь. Найбільшу увагу в санаторії приділяють профілактиці захворювань серцево-судинної системи та органів дихання.
Санаторій «Десна» (Чернігівський район)	Тут приділяють увагу профілактиці захворювань шлунково-кишкового тракту
Чернігівський обласний дитячий протитуберкульозний санаторій «Зелений Гай»	Він забезпечує реабілітацію дітей, які у групі підвищеного ризику інфікування та захворювання на туберкульоз, там роблять спеціальні та загальнооздоровчі протитуберкульозні заходи.
Чернігівський обласний багатпрофільний дитячий санаторій «Пролісок» (Ніжинський район)	Забезпечує реабілітацію дітей із захворюваннями органів дихання, травлення, нервової системи, кровообігу. Цей санаторій забезпечений 200 ліжками, а також водолікарнею, кабінетами: лазеротерапії, магнітотерапії, грязелікування, електро- та світлолікування, кабінетом для ЛФК, фітотерапії, а також масажу.
Дитячий позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Мрія» (Бахмацький район)	Метою діяльності цього закладу є: повноцінний відпочинок, оздоровлення, забезпечення дозвіллям, задоволення інтересів та духовних запитів.
Санаторій «Ім.Щорса» (Сосниця)	Знаходиться у сосновому борі біля берегів річки Убіді. Підходить для сімейного відпочинку. Тут лікують захворювання верхніх та нижніх дихальних шляхів.
Міжгосподарський санаторій «Берізка» (Прилуцький район)	Діяльність цього закладу полягає у відпочинку, моральному відновленні та задоволенню духовних запитів.

Сфера культури та мистецтв представлена 1688 закладами. На Чернігівщині діє 5 театральних-видовищних підприємств, що вміщують 1915 глядацьких місць. Установи клубного типу складається з 775 клубів та будинків культури, з них 694 клубних установ розташовані у сільській місцевості. Також на території області діє 732 бібліотеки [18].

В останні роки в регіоні збільшилась кількість музейних закладів:

1. У 2011 р. відкрився відділ художника Миколи Ге при Ічнянському краєзнавчому музеї;
2. Музей історії партизанського руху на Чернігівщині 1941-1943 рр. у філії Чернігівського обласного історичного музею ім. В.В.Тарновського;
3. У 2013 р. Талалаївський краєзнавчий музей;
4. У 2012 р. у м. Корюківка розпочато будівництво І черги Музейно-меморіального комплексу пам'яті жителів населених пунктів України, знищених фашистськими окупантами.
5. У 2010 р. було відкрито «Музей сучасного мистецтва Чернігівської міської громадської організації «Пласт-Арт».

2.3. Аналіз розвитку туризму Чернігівської області

Згідно зі статистичними даними за 2019 рік в області діяло близько 60 суб'єктів туристичної діяльності, це становить 1,2% загальної кількості в Україні (наприклад в Київській області – 210 суб'єктів). За 2019 рік було реалізовано близько 16 тис. путівок на суму 300 млн. грн. Надання послуг забезпечували 100 працівників, з яких кожен третій мав вищу або середню спеціальну освіту у сфері туризму.

Відповідно до Ліцензійного реєстру суб'єктів тур операторської діяльності Держтуризмкурорту станом на 2019 рік в регіоні зареєстровано 4 туристичні підприємства: «Альта», «ЧЕРНІГІВТУРИСТ», «Престиж Тур», «Українське бюро подорожей».

Динаміка туристичних потоків за останні роки відображає тенденцію збільшення показників кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності.

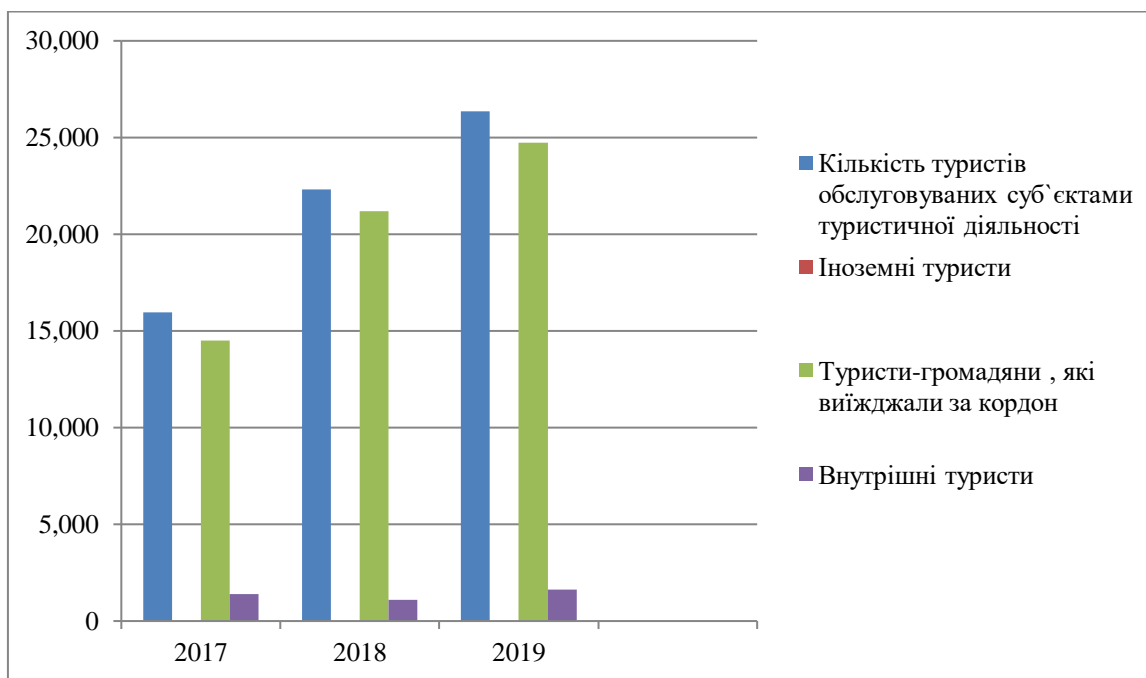

Рис. 2.4. Туристичні потоки Чернігівської області, тис. осіб

Джерело:

Основні потоки подорожуючих до Чернігівщини складають групи з Києва та індивідуальні туристи, які подорожують особистим транспортом, що не враховані у статистичній звітності. Також приїжджають, проте рідше, організовані групи з Сумської, Полтавської, Харківської та Дніпропетровської областей. Раніше велику частку туристичних потоків складали туристичні групи з Республіки Білорусь та транзитні індивідуальні туристи з Російської Федерації. Велика кількість туристичних компаній пропонує невеликі по тривалості (2-3 дні) туристичні поїздки або одноденні автобусні екскурсії на уїкенд до Чернігівщини.

Щодо одноденних екскурсій популярними так і залишились маршрути в Чернігів, Качанівку, Батурін та Тростянець. Також зростає попит на програму Чернігів-Седнів серед організованих та індивідуальних туристів. Туроператори з Києва звертають увагу на екскурсії до Ніжина та Прилук.

Популярним кількадечним маршрутом залишається Київ – Чернігів – Н.-Сіверський – Батурин – Київ (2 дні).

За даними Чернігівської ОДА метою відвідування Чернігівщини є дозвілля та відпочинок (99%), лікування (0,7%) та ділова мета відвідування (0,3%).

Традиційною формою відпочинку мешканців і приїжджих є сільський туризм. Кожного року кількість садиб зростає і нині функціонує 50, вони пропонують різноманітні варіанти відпочинку та дозвілля [25]. Основними центрами сільського туризму зосереджені в Чернігівському, Ріпкинському, Ічнянському та Коропському районах [10].

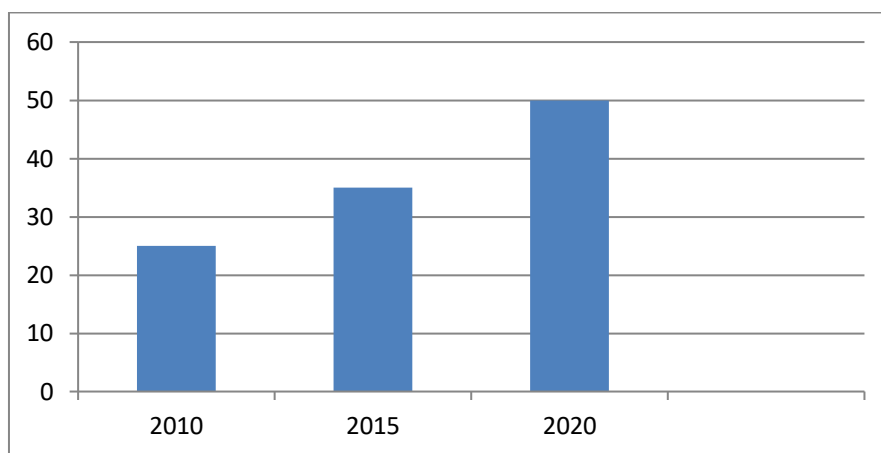

Рис. 2.5. Кількість садиб сільського туризму

Джерело: [25]

Обертів набирає активний вид туризму – водний. Подорожі організовують по річках : Десна, Сейм та Снов. Також до послуг відвідувачів надають сплави на плотах у містах Чернігів, Батурин, Н.-Сіверський та с.Седнів.

Згідно даних Головного управління статистики у Чернігівській області в 2020 році нараховувалось 24 колективних засобів розміщування (КЗР), це значно менше ніж у 2013 році – 77 КЗР. З них 5 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 13 баз відпочинку та 6 готелів.

Не дивлячись на відносно мале зростання кількості готельних закладів Чернігівщини, залишається проблема низького коефіцієнту використання

місткості цих готелів, це пояснюється тим, що в них низькі стандарти та відбувається значний зніс основних фондів. Також варто не забувати, що в області переважає екскурсійний туризм та туризм вихідного дня і немає великого попиту на засоби розміщення. Сертифікат відповідності категорії зірок на Чернігівщині отримали тільки 2 готелі – «Парк Готель Чернігів» та «Україна».

Також популярності на Чернігівщині набуває екологічний туризм. Найбільш цікавими для таких туристів є: Тростянецький дендропарк (має загальнодержавне значення), Качанівський парк (Ічнянський район), Великий ліс (Ічнянський район), Срібнянський і Дігтярівський парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (Срібнянський район), Сокиринський (загальнодержавного значення), Менський зоопарк, ландшафтний заказник Мезинська Швейцарія (Коропський р-н).

Висновки до Розділу 2

Чернігівщина має великий туристично-рекреаційний потенціал. Вона забезпечена природними та культурно-історичними об'єктами. В цій області переважає екскурсійний туризм та туризм вихідного дня.

Рівень розвитку туристичної сфери регіону зовсім не відповідає його потенціалу. Велика кількість туристично-рекреаційних об'єктів мають недостатньо розвинену туристичну інфраструктуру (відсутні туалети, заклади харчування та розміщення, місця для продажу сувенірів не облаштовані). Також готельне господарство потребує розбудови та модернізації.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми рекреаційно-туристичної діяльності в Чернігівській області

Загалом в українській сфері туризму простежуються такі проблеми, як:

- Велика частка закладів розміщення не відповідають вимогам та міжнародним стандартам;
- Погано розвинена туристична інфраструктура у регіоні, це стосується і доріг також;
- Недостатньо сильна державна система управління туризмом у регіоні;
- Відсутня підтримка суб'єктів туристичної сфери зі сторони держави;
- Погана забезпеченість кваліфікованими фахівцями у регіоні.
- Низька конкурентоспроможність туристичного продукту;
- Рівень розвитку туристичної індустрії не відповідає потенціалу регіону;
- Маленький відсоток інвестицій у розвиток рекреаційно-туристичної діяльності Чернігівської області;
- Поганий стан інформаційно-рекламної забезпеченості на ринку (внутрішньому та міжнародному);
- Низька якість послуг, яка надається у сфері сільського туризму;
- Відсутність державних коштів на фінансування заходів щодо розвитку туризму у регіоні;
- Відсутність фахівців з питань розвитку туризму;
- Політична та економічна нестабільність в Україні;
- Негативний вплив господарської діяльності на екологічну ситуацію;
- Низька фахова підготовка штатного персоналу;
- Маленька кількість туристично-інформаційних центрів (ТІЦ) у регіоні [2], що призводить до хибного інформування туристів.

Водночас потрібно звернути увагу на проблеми, що гальмують розвиток туристичної діяльності саме Чернігівщини .

1. Недосконалий рівень розвитку туристичної інфраструктури та готельної індустрії області (насамперед, це не відповідність цієї туристичної інфраструктури та туристичних послуг сучасним вимогам якості та стандартам; не відповідний стан великої кількості об'єктів туристичного показу – історико-культурні пам'ятки та музеї, незадовільний стан доріг на більшій частині ділянок, де проходять туристичні маршрути, також маленька кількість елементів навігації, особливо у сільській місцевості; погане розгалуження транспортного сполучення в області, а саме маленька пропозиція прямих сполучень м.Чернігів з іншими туристичними містами України та графік транспорту)[15].
2. Не відповідний рівень естетичної привабливості місцевості (не доглянутість паркових та лісових зон, а також нехтування правилами благоустрою мешканцями);
3. Неналежне маркетингове просування продукту на українському туристичному ринку і міжнародному (низький рівень рекламного забезпечення туристичного потенціалу Чернігівщини на внутрішньому і зовнішньому ринках; маленька кількість сучасного презентаційного продукту області; недосконалість маркетингової політики у сфері туризму в районах та ОТГ області);
4. Незадовільний рівень обслуговування та якість надання туристичних послуг (Чернігівщина має низьку конкурентоспроможність серед інших, більш розвинутих, регіонів України; недосконалий рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ) та інших привабливих туристичних об'єктах; низький рівень присутності більш сучасних форм та методик роботи з туристами в музеях і заповідниках; недотримання встановлених стандартів обслуговування в закладах харчування і розміщення, також практично

відсутні розважальні заклади для молоді, поганий рівень підготовки фахівців гостинності);

5. Недосконалий рівень менеджменту туристичної діяльності, інноваційного та кадрового забезпечення (немає підтримки проектів та стартапів громадських організацій для подальшого розвитку туризму в регіоні; маленька кількість кадрів в управлінні на місцях; низький рівень фінансування заходів, які спрямовані на розвиток туристичної сфери; відсутні інвестиції);
6. Низький рівень координації дій між зацікавленими суб'єктами та організаціями регіонів, щодо формування сучасного, інноваційного туристичного продукту [3].

Вирішенням цих проблем може бути за умови залучення інвесторів і створення нових оптимальних форм задля більшої привабливості, також не було б зайвим вдосконалити систему управління туристичної галузі регіону, підвищити якість надання туристичних послуг і посилити контроль за цим, та наостанок виділяти належне фінансування з державного бюджету на розвиток туризму Чернігівщини. Також підключити систему сучасного маркетингу та промоції регіону, облаштування місць для масового відпочинку, проведення різноманітних тренінгів для організації туристичної діяльності і розширення асортименту послуг – створення автентичності.

Потрібно повністю слідкувати розробленій Програмі по розвитку туризму у Чернігівській області на 2021 – 2027 рр.

3.2. Перспективи розвитку туризму в регіоні

Згідно із ЗУ «Про туризм» – «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямків розвитку національної культури та економіки та створює сприятливі умови для туристичної діяльності».

Відповідно до звітності регіону розподіл туристів за цілями відвідування складає (рис. 3.1.):

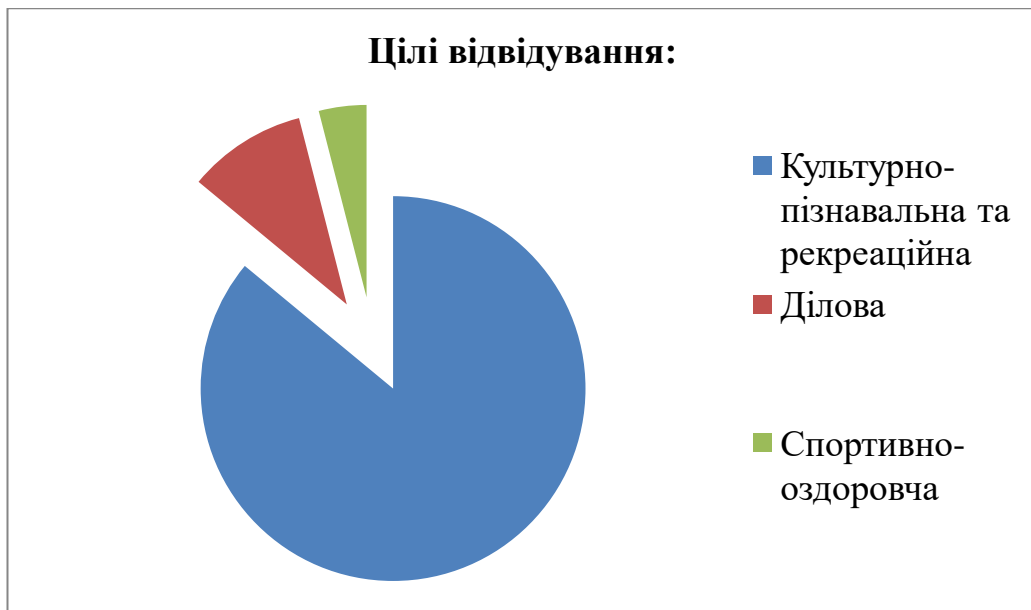

Рис. 3.1. Цілі відвідування Чернігівщини

З цього можна визначити перспективні напрямки для розвитку туризму у регіоні.

Культурно-пізнавальний туризм – це туристична подорож, метою якої є задоволення пізнавальних та особистих інтересів. Вище у розділах було зазначено, що на території Чернігівщини до цього часу зберіглась велика кількість стародавніх пам'яток історії, культури та архітектури, з них приблизно 200 отримали світове значення і тим самим є джерелом розвитку туризму у майбутньому.

Діловий туризм – це тимчасова поїздка у службових цілях або відрядження, яке включає участь у конференціях без отримання прибутку під час цього. У Стратегії розвитку туризму Чернігівщини наявний проект, який передбачає розвиток такого туризму і обумовлюється тим, що буде високий темп зростання багатогалузевого господарського комплексу міста і розбудові належної інфраструктури.

Спортивний туризм – це авто-, мото-, вело туризм, екстремальний та інний туризм. Практично вся Чернігівщина придатна для розвитку всіх цих видів. Територія, що знаходиться ближче до міста, має усі необхідні передумови для розвитку кінного туризму, р.Десна – має бути перспективною

для розвитку водноспортивного туризму, а також популярною для прогулянок на човнах, змагання на плотах, вітрильниках та байдарках.

Рекреаційний туризм – це такий вид туризму, метою якого є відпочинок, відновлення моральних, психологічних та фізичних сил. Для такого виду більш характерні довготривалі подорожі з перебуванням на одному місці не менш, ніж 12 днів [26].

Сільський туризм – це подорож у сільську місцевість задля відпочинку та знайомством з умовами сільського життя. Він сприяє розвитку переліку для індивідуальних активних видів відпочинку, забезпечує можливість для сільських громад поліпшити свій фінансовий стан, також впливає на подальший розвиток малого та середнього бізнесу в приміській зоні, створює нові робочі місця, що у свою чергу сприяє розвитку області. Цей вид базується на існуючому фонді, а також і на спеціально створеному. Саме через наявність великої кількості незадіяного житла у малих селах Чернігівської області і близькість до якогось розвиненого району області, можна вважати, що це основні фактори розвитку даного виду туризму у цій місцевості. До того ж, сільський туризм запропонує вам не тільки відпочинок, а й участь у сільськогосподарських роботах, навіть не потрібні навички і це за власним бажанням.

Розвиток туристичної діяльності у сільській місцевості передбачає екологічної ситуації або створення сприятливого рекреаційного середовища, що призведе до розробки екологічно чистої продукції. Розвиток таких, не зовсім традиційних форм туризму, може створити потужний туристичний бренд області і створити конкурентоспроможні переваги на туристичному ринку поруч з сучасними будинками відпочинку.

Екологічний туризм – це такий вид активного відпочинку, проте він є новим напрямком в Україні. Він акцентує свою увагу на зв'язку між природними та соціальними явищами. Основною метою даного виду є відновлення психологічної енергії людини і мотивування на збереження

природу. Судячи із досвіду іноземних наукових досліджень, можна виділити 3 найважливіші характеристики екологічного туризму:

1. Відвідування природоохоронного об'єкту та ознайомлення з ним (НПП, заповідник, заказник і тд.), який розташовується за населеним пунктом, а також ознайомлення з соціокультурними об'єктами, що мають рекреаційну привабливість;
2. За рахунок регуляції численності туристів – мінімізація впливу на навколишнє середовище;
3. За допомогою гідів – поширення екологічної інформації.

Якщо брати сучасний стан розподілу туристичних потоків Чернігівщини по сезонності, то можна виділити 2 сезони:

- Сезон максимального функціонування (квітень – вересень), він триває 183 доби, що є 65% від загального туристичного потоку;
- Сезон мінімального функціонування (жовтень – березень), займає 182 доби і складає 35% від туристичного потоку.

3.3. Сучасні тенденції та пропозиції щодо покращення туристичної сфери Чернігівської області

Нині, не дивлячись на те, що область забезпечена гарними природньо-кліматичними ресурсами, має багато об'єктів історико-культурної спадщини, розвинуту систему транспорту, вигідне географічне положення і тд, то за статистикою Чернігівщина має досить малорозвинену туристичну діяльність. До того ж питома вага туристів, які були обслуговані туристичними підприємствами міста та області складає не більше 1% від загального обсягу по Україні, це становище не змінюється протягом багатьох років. Ще одним цікавим фактором є рейтинг Чернігівщини за сукупністю усіх основних показників господарсько-фінансової діяльності, у якому ця область посідає 26 місце [21].

За даними Укрстату за 2019 рік по кількості туристів, що були обслуговані тур агентами складає 20 377 чоловік, з них 1305 подорожувало по межах України, а інші 19 072 виїхали закордон.

З цього випливає тенденція до виїзного туризму, аніж внутрішнього. Проте простежується зменшення в'їзних туристів до області за останні 10 років.

Що стосується динаміки показників суб'єктів туристичної діяльності, спостерігається тенденція щодо малого зростання кваліфікованих працівників. За 2019 рік кількість суб'єктів туристичної діяльності становила – 17 одиниць з середньою кількістю штатних працівників у 37 осіб, з них 14 мають вищу освіту у сфері туризму.

Також варто зазначити, що впродовж 2015 – 2019 рр. зросли обсяги реалізації туристичних послуг майже на 53% і це у свою чергу збільшило платежі до бюджету на 11% [28;29;30;31;32].

За цим же періодом часу десь на 7% щороку зростала кількість екскурсантів, що відвідували туристичні об'єкти області. У 2019 році кількість екскурсантів була майже такою ж, як і у 2018 році, з відмінністю на 0,3% вище (рис.3.2.).

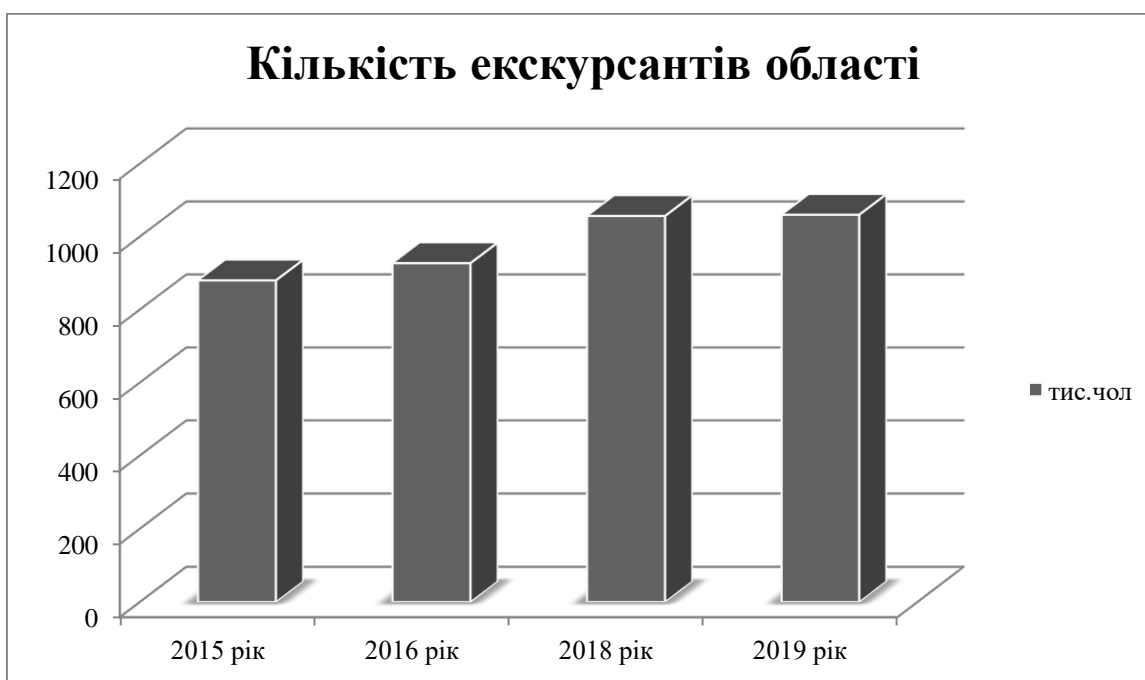

Рис. 3.2. Динаміка кількості екскурсантів у період з 2015 по 2019 рр.

Також спостерігалась тенденція щодо зростання від надходжень туристичного збору до бюджетів місцевих органів. За період 2015-2018 рр. в середньому ці надходження щороку зростали на 43%, а вже у 2019 році загальний обсяг надходжень склав 1 612,2 тис.грн, що є на 169% більшим, аніж 2018 році (рис.3.3) Це відбулось завдяки змінам у Податковому Кодексі України (ПКУ) щодо нарахування туристичного збору.

Рис.3.3. Динаміка надходження тур.збору за період з 2015 по 2019 рр.

Через спалах COVID-19 у 2020 році, не тільки Україна, а й цілий світ зазнав великого удару по світовій економіці зі скороченням ВВП, відбулось стрімке падіння туристичної сфери та великі проблеми з фінансами, що за невтішними прогнозами Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) може спровокувати економічну кризу.

Збитки від спалаху корона вірусу для туристичної сфери України досі не підраховані цілком і немає точних даних, але і так зрозуміло, що вони несуть шкідливий характер, зокрема із закриття кодонів країн-сусідів, припинення авіарейсів у інші держави, серйозні локдауни.

Це дало поштовх експертам з'ясувати, що завдяки цим нюансам буде відбуватись розвиток внутрішнього туризму. І через це Державне агентство

розвитку туризму вбачає перед собою спочатку запуск внутрішнього туризму, а потім – виїзного та в'їзного [7]. Відповідно до рекомендацій Всесвітньої туристичної організації, для відродження туристичної сфери мають бути виконані наступні кроки [1]:

- Вкладення грошей в транспортну систему та розвиток інфраструктури;
- Промоція міст та курортів, де відбуваються фестивалі та свята;
- Залучення соціальних медіа;
- Створення цікавих YouTube-каналів про туристичні дестинації та їх величні красоти, що підвищить туристичний імідж України в цілому.

Згідно Програмі розвитку туризму на Чернігівщині одним з перспективних напрямків є реалізація проекту «Чернігівське князівство від тисячолітньої історії до сучасної туристичної промоції», який вже впроваджується і має бути готовим до наступного року [20]. В кінцевому результаті буде створено:

1. Сучасна система туристичного продукту, яка забезпечить залучення та супровід туристів по території Чернігівщини;
2. Нові експонати та туристичні локації у містах із тисячолітньою історією, такі як м.Чернігів, Любеч, Н.-Сіверський;
3. Промокомпанія з підготовки та відзначення 1000-ліття Чернігівського князівства.

Також важливою передумовою розвитку туристично-рекреаційної діяльності на Чернігівщині є збереження та раціональне використання природно-рекреаційних ресурсів, вдосконалення матеріально-технічної бази, збільшення ринку послуг з метою повного задоволення потреб туристів у відпочинку, розширення туристично-рекреаційної інфраструктури, а також створення додаткової платформи для відпочинку, оздоровлення, розміщення за допомоги залучення інвестицій.

До того ж, важливою складовою для розвитку туристичної діяльності Чернігівської області може бути святкування 1000-річчя Чернігівського князівства у 2024 році, що позитивно посприяє:

- Розширенню мережі туристичних маршрутів (Чернігів – Прилуки, Чернігів – Н.-Сіверський, Чернігів – Любеч та ін.);
- Об'єднання під одним брендом усіх об'єктів туристичної діяльності (музеї, археологічні пам'ятки, готелі, об'єкти зеленого туризму, сувенірна продукція, ресторани);
- Відновлення заходів щодо включення пам'яток Чернігова до попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у номінації «Історичні ландшафти»;
- Поєднання різнопланових заходів під брендом «1000-річчя Чернігівського князівства», це призведе до створення «туристичного магніту» області у сфері фестивалів.

Усі ці заходи будуть сприяти зростанню кількості внутрішніх туристів, адже кошти, які залишає кожен турист у межах області, є інвестицією в туристичну сферу.

Фінансування буде здійснюватись за рахунок обласного бюджету, коштів інших місцевих бюджетів та інших джерел, що не заборонені законодавством.

Щодо пропозицій покращення туристичної сфери, доцільно було б розвивати більше кластерів. Нині на Чернігівщині функціонує лише один кластер з водного туризму «Мандрівки на плотах» [11]. Ідея створення кластеру виникла ще у 2003 році після подорожі Сергія Провозіна круїзом по р.Ніл у Єгипті. Вже у 2007 році він відмовився від підприємницької діяльності і почав реалізацію кластеру. На сьогоднішній день його флот складається з 6-ти плотів в акваторіях Десни, Снову та Сейму. Розроблена програма екскурсій та прогулянок на 2,4,6,8 години. Основні категорії мандрівок та екскурсій: Мандрівка по красуні Десні, Сейм та Снов, Спортивний сплав, Мисливський сплав, Рибальський сплав, Екологічний сплав, Оздоровчі мандрівки, По дикий місцях Чернігівщини, По історичним містах на річці Десна, Снов та Сейм (див. дод. Б).

До прикладу можна було створити кластери на ключових територіях Чернігівщини, які включають велику територію, мальовничі ландшафти, різноманітну рослинність, великі відсотки лісистості та недоторканності, а також мають велику цінність та багато об'єктів природно-заповідного фонду. Найбільш привабливою буде Мезинська ключова територія, адже упір можна зробити не тільки на природне середовище, а ще й на історію та археологію місцевості, цьому посприє Мезинська стояна давньої людини. Це місце є перспективним для створення кластеру на ній і дуже потужним.

Висновки до Розділу 3

Чернігівська область має багато проблем туристично-рекреаційної діяльності, проте з тим вони мають шляхи до вирішення. Навіть у Програмі розвитку туризму Чернігівщини вказані пролеми, а поряд шляхи вирішення. Також ця область має багато перспективних напрямків розвитку туризму, завдяки автентичності природних зон. З основних – це розвиток насамперед сільського (зеленого) туризму, який має усі необхідні передумови для цього; розвиток культурно-пізнавального, спортивного (завдяки водному кластеру), екологічного та ділового туризму.

Державне агентство розвитку туризму вбачає перед собою спочатку запуск внутрішнього туризму, а потім – виїзного та в'їзного.

Згідно Програмі розвитку туризму на Чернігівщині одним з перспективних напрямків є реалізація проекту «Чернігівське князівство від тисячолітньої історії до сучасної туристичної промоції», який вже впроваджується і має бути готовим до наступного року.

ВИСНОВОК

В ході роботи була розкрита мета та виконані поставлені завдання, завдяки цьому можна зробити наступні висновки:

1. Туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку національної культури і економіки, але складна політична та економічна ситуація в Україні стримує розвиток туристичної індустрії. Невизначеність ситуації відлякує потенційних іноземних туристів, тому з метою покращення ситуації, в першу чергу, необхідно проводити грамотну інформаційну політику, спрямовану на створення позитивного іміджу країни.

Законодавче забезпечення туристичної діяльності здійснюється на основі міжнародних і національних норм права, що виявляються у формуванні національних законодавств, міжнародних угод, створенні різних туристичних організацій, асоціацій, комітетів, бюро тощо.

Щодо Стратегії розвитку туризму в цілому, є окремо Стратегія розвитку туризму Чернігівщини до 2022 року. Яка спрямована на вдосконалення туристичної сфери цього міста та області.

В цій області наявна регіональна туристична політика, яка регулює стан туризму, кадрів, інфраструктури та ін.. Також тут присутній Туристично-інформаційний центр і сайт міста «Туристична Чернігівщина».

2. Чернігівщина має великий туристично-рекреаційний потенціал. Вона забезпечена природними та культурно-історичними об'єктами. В цій області переважає культурно-пізнавальний туризм, туризм вихідного дня, екологічний та спортивний туризм, також розвитку набуває сільський (зелений) туризм.

Природно-заповідний фонд Чернігівської області нараховує близько 663 об'єкта, що займають 7,7% території області. Також тут зосереджені різні водні об'єкти, джерела мінеральних вод, лісовий фонд, різноманітна ландшафтна структура, яка є сприятливою для розвитку різних напрямків рекреаційної діяльності.

Рівень розвитку туристичної сфери регіону зовсім не відповідає його потенціалу. Велика кількість туристично-рекреаційних об'єктів мають недостатньо розвинену туристичну інфраструктуру (відсутні туалети, заклади харчування та розміщення, місця для продажу сувенірів не облаштовані). Також готельне господарство потребує розбудови та модернізації.

3. Чернігівська область має багато проблем туристично-рекреаційної діяльності, проте з тим вони мають шляхи до вирішення. У Програмі розвитку туризму Чернігівщини вказані пролеми, а поряд шляхи вирішення. Також ця область має багато перспективних напрямків розвитку туризму, завдяки автентичності природних зон. Державне агентство розвитку туризму вбачає перед собою спочатку запуск внутрішнього туризму, а потім – виїзного та в'їзного.

4. Спалах COVID-19 у 2020 році, завдав шкоди не тільки Україні, а й цілому світу. Великого удару зазнала світова економіка зі скороченням ВВП, відбулось стрімке падіння туристичної сфери та великі проблеми з фінансами, що за не втішними прогнозами Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) може спровокувати економічну кризу.

Збитки від спалаху коронавірусу для туристичної сфери України досі не підраховані цілком і немає точних даних.

Це дало поштовх експертам з'ясувати, що завдяки цим нюансам буде відбуватись розвиток внутрішнього туризму. Згідно Програмі розвитку туризму на Чернігівщині одним з перспективних напрямків є реалізація проекту «Чернігівське князівство від тисячолітньої історії до сучасної туристичної промоції», який вже впроваджується і має бути готовим до наступного року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNWTO Statistics. URL: <https://www.unwto.org/statistics> (дата звернення: 10.04. 2021)
2. Ангелко І. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні/ І.В. Ангелко // Український соціум. – 2014. № 2. – С. 71-79.
3. Бакурова А. В. Основні проблеми туристичної галузі. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/bakurova.htm (дата звернення: 15.04. 2021)
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – Київ: Київський університет, 2001. – 395 с.
5. Биркович В. І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2014. №. 4(5). – С. 157-163.
6. Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.cult.gov.ua/> (дата звернення: 15.04. 2021)
7. Діяльність Державного агентства розвитку туризму: Постанова Кабінету Міністрів України від від 24 грудня 2019 р. № 1162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.03. 2021)
8. Довідка про збір інформації в головному управлінні культури, туризму і охорони культурної спадщини від 30.09.2012 №17-21/23 / Чернігівська облдержадміністрація. – Чернігів : [б. в.], 2012. – 15 с.
9. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" – м. Київ, –16 червня 1992.
10. Карпенко Ю.О. [кол. авт.] Зелені скарби Чернігівщини / Ю.О. Карпенко. – Чернігів, 2004. – 84 с
11. Карпенко Ю.О. Заплава р. Десни як сполучна територія структурних елементів пропонованої екомережі Чернігівської області. //Мат-ли І Всеукр.з'їзду екологів України. – Вінниця, 2006. – С.46–50.

12. Карпенко Ю.О. Природно-заповідний фонд Чернігівської області / Ю.О, Карпенко. – Чернігів, 2002. – 240 с.
13. Карпенко Ю.О. Раритетний ценофонд Чернігівського Полісся та його охорона на територіях природно-заповідного фонду загальнодержавного рівня / Ю.О. Карпенко // Збірн. наук. праць Полтав. держ. педагог. універ. імені В.Г. Короленка. Вип. 4 (37). – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 157 – 165.
14. Карпенко Ю.О., Горностай В.І., Марисова І.В. [та ін.] Дивосвіт природи Чернігівщини. / Ю.О. Карпенко, В.І. Горностай, І.В. Марисова та ін // Зелений аксомит лісів нав. пос. для вчителя. – Чернігів, 2001. – С. 3 – 13.
15. Корнілова Н.В. Проблеми розвитку туризму в Чернігівській області / Н.В. Корнілова // Географія та туризм. — 2010.— С. 65—71.
16. Коротун І.М., Коротун Л.Н., Коротун С.І. Природні ресурси України / І.М. Коротун, Л.Н. Коротун, С.І. Коротун. — Рівне, 2000. — 28-34с.
17. Лукаш О.В. Природно-заповідні території Чернігівського Полісся – перспективні складові коридору міжнародного значення екомережі Українського Полісся, їх фітоценотична характеристика / О.В. Лукаш //Регіональні екологічні мережі України та роль громадськості в їх впровадженні. – Київ, 2004. – С.85-92.
18. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посібник / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стадійчук. – Київ , 2007. – 369 с.
19. Мулярчук С.О. Ліси Чернігівщини. І. Соснові та широколистяні хвойні ліси. / С.О.Мулярчук // Укр. ботан. журнал., – 1968. – С. 47 – 54.
20. ОБЛАСНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ на 2021-2027 роки. URL: <https://chor.gov.ua/component/k2/item/10363-pro-zatverdzhennia-oblasno-tsilovoi-prohramy-rozvytku-turyzmu-v> (дата звернення: 19.04. 2021)

21. Офіційний сайт інформ-агенції «Чернігівський монітор». Стан туризму в Чернігівській області. URL: <http://monitor.cn.ua/ua/monitoring/39585> (дата звернення: 20.04. 2021)
22. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство / Є. В. Панкова. – Київ, 2003. – 15 с.
23. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 13. С. 180.
24. Андрієнко Т.Л. Рідкісні та корисні рослини флори Чернігівщини в природі та культурі / [Наук. ред. д.б.н. Андрієнко Т.Л.] – Київ, 1997. – 62 с.
25. Розвиток сільського зеленого туризму на Чернігівщині. Соколинський хутір. URL: <http://hutir.net/index.php/news/media-about-hutir/> (дата звернення: 20.04. 2021)
26. Стафійчук В.І. Рекреалогія / В.І. Стафійчук. — Київ, 2006. — 263 с.
27. Туризм по-чернігівськи: історичний та гастрономічний. URL: <http://pik.cn.ua/23288/> (дата звернення: 15.04. 2021)
28. Туристична діяльність України у 2015 році. Статистичний збірник. Київ, 2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_td_bl.htm (дата звернення: 20.04. 2021)
29. Туристична діяльність України у 2016 році. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_td_bl.htm (дата звернення: 20.04. 2021)
30. Туристична діяльність України у 2017 році. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/18/Arch_td_bl.htm (дата звернення: 20.04. 2021)
31. Туристична діяльність України у 2018 році. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/19/Arch_td_bl.htm (дата звернення: 20.04. 2021)

32. Туристична діяльність України у 2019 році. Статистичний збірник. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/20/Arch_td_bl.htm (дата звернення: 20.04. 2021)
33. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. — Київ, 2007. — 311 с.
34. Чернігівська обласна державна адміністрація. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?id=1804&tp=1> (дата звернення: 14.03. 2021)
35. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : [навч. посіб.] / Н.В. Чорненька. — Київ, 2006. 264 с.
36. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03. 2021)
37. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03. 2021)

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта Чернігівської області та її районів

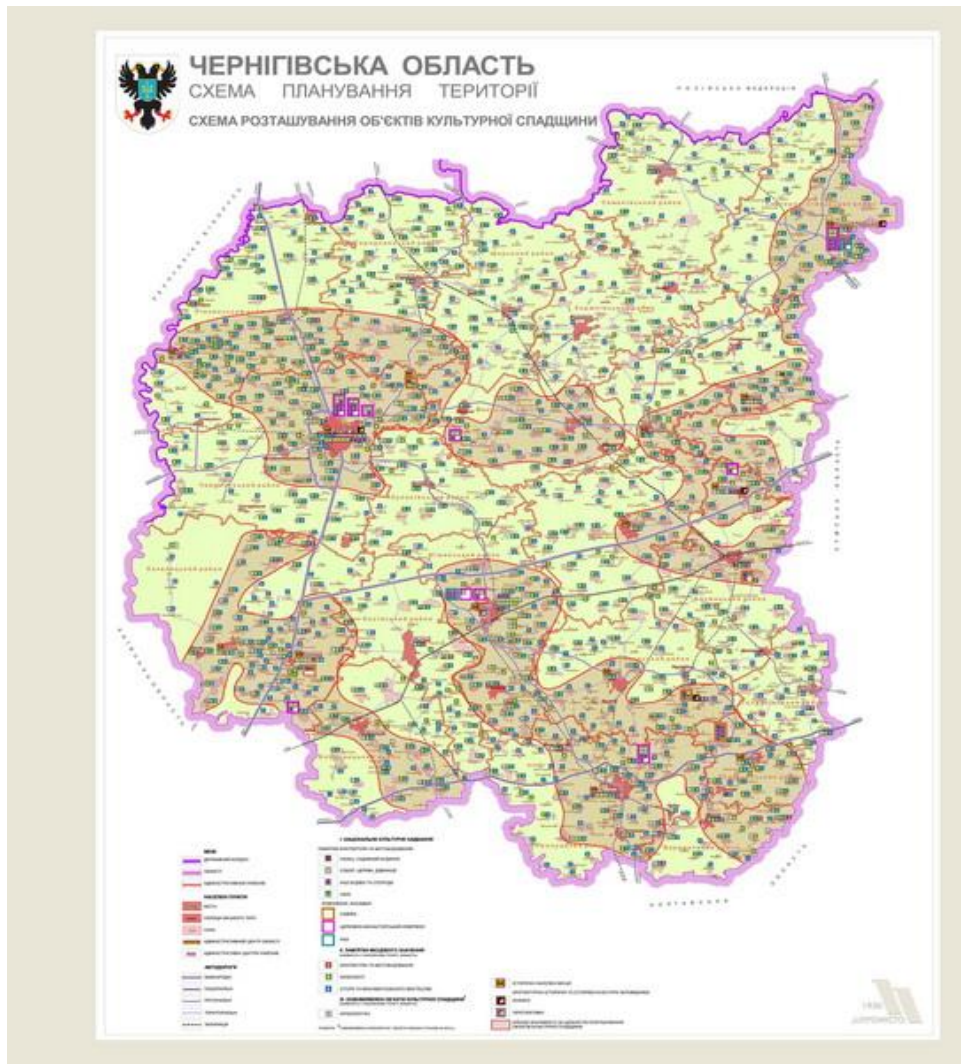
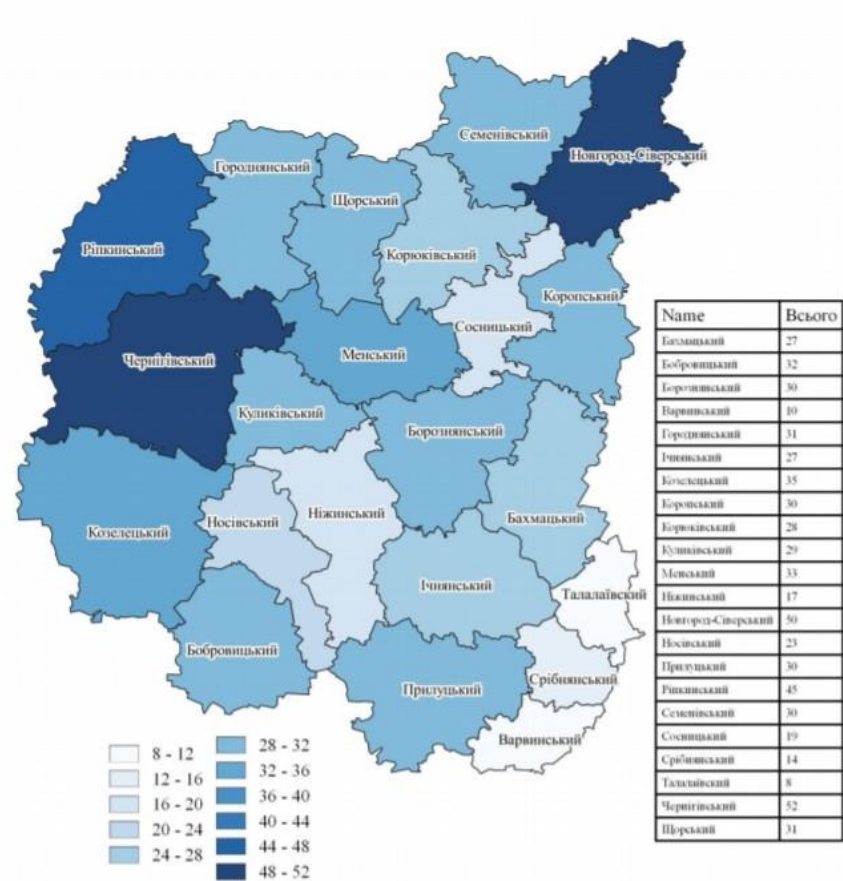

Схема розташування об'єктів культурної спадщини

Кількість природно-заповідних об'єктів за районами Чернівецької області

Карта маршрутів сплавів